

ȘCOLI ȘI DASCĂLI

Colegiul Național - de la reforma cuzistă la desăvârșirea din perioada interbelică -

Prima „școală înaltă”¹ cu predare în limba română din Moldova, instituție emblematică pentru sistemul educativ românesc din secolele XIX-XX, **Colegiul Național** realizează și astăzi un învățământ de calitate într-o perioadă tulbură, de reforme fără sfârșit. Deși sistemul de învățământ a cunoscut numeroase schimbări după prăbușirea regimului comunist, cele mai multe dintre ele fără rezultate notabile, Naționalul a rămas o instituție cu performanțe deosebite, atât pe plan național, cât și internațional. Plasarea sa pe locurile fruntașe în ierarhiile realizate poate fi explicată printr-o multitudine de factori, însă un loc important îl ocupă faptul că este o instituție cu o lungă tradiție - fiind cel mai vechi liceu din Moldova - și beneficiază, astfel, de un transfer de experiență multiseculară.

Pentru a înțelege evoluția din zilele noastre trebuie să ne întoarcem în timp, în acele vremuri în care printre dascăli și elevi se numărau *Nicolae Iorga, Mihail Sadoveanu, Gheorghe I. Brătianu, Teodor Burada, Grigore Cobălcescu, Ovidiu Densușeanu, Anastasie Fătu, Bogdan Petriceiucu Hașdeu, Dimitrie Gusti, Garabet Ibrăileanu, August Treboniu Laurian, Titu Maiorescu, Cezar Petrescu, Dimitrie Pompeiu, Grigore T. Popa* și mulți alții. Trebuie să înțelegem transformările prin care a trecut acest lăcaș de cultură într-o perioadă în care societatea românească, în plin proces de consolidare a statului și de fragedă democratizare, se raporta la valorile occidentale.

¹Sintagma „școală înaltă” este folosită în documentele epocii pentru a desemna instituțiile de învățământ care cuprindeau cursurile echivalente sistemului educativ secundar și superior din zilele noastre.

De la reforma cuzistă la cea haretiană

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Naționalul a cunoscut o evoluție constantă, perioada cuprinsă între reformele domnitorului Alexandru Ioan Cuza și cele realizate de ministrul Spiru Haret fiind una de transformări profunde în direcția modernizării. În această etapă, au fost introduse discipline noi, programele au fost adaptate la schimbările din societate, iar examenele reglementate după modele occidentale, în special cel francez. Progrese importante s-au realizat și în ceea ce privește baza materială prin dotarea laboratoarelor, construirea unei săli de gimnastică și a unui local nou. Deși au existat unele sincope, cursul ascendent al modernizării s-a menținut în toată această perioadă, cadrele didactice de la Colegiul Național jucând cel mai important rol în această direcție, prin propunerile făcute către Minister.

Între anii 1866-1874 s-au purtat lungi dezbateri cu privire la obiectele ce urmau să se studieze în învățământul preuniversitar și la programe, iar cadrele didactice de la Național au jucat un rol important în definitivarea planului de învățământ. Printre problemele abordate s-au numărat statutul unor discipline (precum limba latină, gimnastica, muzica), programele de fizică și matematică, studierea limbilor străine clasice (latină, greacă) și moderne (franceză, germană și italiană). Astfel, profesorii de la Colegiul Național s-au pronunțat pentru separarea limbii latine de limba română, menținerea programelor existente la fizică și matematică, studierea limbilor străine de la o vârstă mai fragedă, introducerea gimnasticii ca disciplină obligatorie și zilnică, fără ca nota să conteze la medie și studierea muzicii ca obiect opțional, de trei ori pe săptămână².

Prin decretul promulgat de domnitorul Carol I la 30 octombrie 1874, o parte dintre propunerile înaintate Ministerului de către profesorii Colegiului Național au fost aprobate, respectiv separarea limbii latine de limba română și înlocuirea cosmografiei la clasa I cu geografia fizică³. Reformele au continuat și în anii următori, iar, în 1880, cadrele didactice de la această instituție de învățământ au redactat proiecte de programă pentru fiecare obiect în parte, coordonând între ele materiile de studiu și stabilind preponderența limbii române între disciplinele predate. Efortul depus a fost în zadar, deoarece, de data aceasta, Ministerul nu a ținut cont de propunerile făcute. Astfel, în proiectul de lege a instrucțiunii publice, prezentat corporilor legiuitoare la 4 ianuarie 1886, ideile profesorilor din Iași nu se regăseau, ceea ce a determinat nemulțumirea și protestul acestora. După mai multe întruniri ținute la Colegiul Național, cadrele didactice din învățământul universitar și preuniversitar și-au ales mai mulți reprezentanți care au analizat proiectul Ministerului. Cercetarea a durat două luni, după care a fost redactat un memoriu de 225 de pagini care cuprindea amendamente indispensabile⁴.

Organizarea procesului de învățământ și evaluarea au constituit alte priorități pentru cadrele didactice de la Colegiul Național, care, atunci când problemele nu erau reglementate la nivel central, găseau soluții la nivelul instituției. Astfel, în decem-

²Constantin I. Andreescu, *Liceul Național din Iași de la 1864 până astăzi*, în *De la Academia Mihăileană la Liceul Național*, Iași, Institutul de Arte Grafice Brawo, pp. 201–202.

³Ibidem, p. 204.

⁴Acest memoriu constituie una din ultimele tentative de participare la viața politică a moldovenilor, care au fost transformați în perioada următoare în conducători spirituali ai noilor generații.

brie 1865, au întocmit un regulament privind organizarea examenelor, stabilindu-se că acestea urmau să se desfășoare în primele zile ale lunii ianuarie, subiectele fiind elaborate de profesorii școlii, iar directorul, prezent la acest eveniment, putând adresa întrebări elevilor. Șapte ani mai târziu a fost promulgat de către domnitorul Carol I regulamentul pentru examenele generale din licee, care erau organizate după modelul francez, cu juriul format din profesori universitari, prezidați de rector⁵.

Una dintre preocupările constante ale conducerii liceului a constituit-o menținerea disciplinei în școală, atât în rândul elevilor, cât și a cadrelor didactice. În 1866, consiliul i-a însărcinat pe profesorii *Micle, Cobălcescu și Latescu* redactarea unui proiect de regulament, care a fost întocmit și aplicat la scurt timp. Cu toate acestea, în 1868, noul director *Zaharia Columb* critică foarte aspru vechea conducere pentru neglijență în privința aplicării regulamentelor și legilor⁶. În viziunea sa, disciplina era ca și inexistentă, elevii nu erau trecuți în matricole și nu erau obligați să facă baie o dată pe lună, conform reglementărilor Ministerului. Pentru a restabili ordinea, directorul a elaborat un manual cu îndatoririle elevilor, pe care l-a adus la cunoștință și părinților. Fapt demn de menționat, este că dorința sa de a stabili ordinea la Național l-a adus în conflict, în mai multe rânduri, cu personalul școlii, dar și elevii din clasele terminale, ce nu doreau să respecte regulamentul. Problema a fost reglementată ulterior, la nivel național, deoarece se constatase o scădere a nivelului de pregătire al elevilor ca urmare a unei administrări defectuoase. Astfel, în anul 1872 au fost introduse bilete în care erau consemnate aspectele referitoare la situația școlară și disciplina elevilor și astfel erau aduse la cunoștință părinților⁷.

Cu toate problemele întâmpinate - inclusiv dezinteresul autorităților centrale față de liceul din Iași - numărul elevilor a crescut în mod constant, spațiul devenind neîncăpător. Din acest motiv, în 1874, Ministerul a hotărât ca elevii din clasele a III-a și a IV-a, care locuiau aproape de Gimnaziul "Alexandru cel Bun", să fie mutați în cadrul acestei instituții. Problema spațiului fusese pusă și în anul 1867, cu ocazia vizitei ministrului la Iași, părinții elevilor din județele Moldovei cerând permisiunea închirierii unui imobil deoarece nu erau suficiente locuri în internat⁸. Propunerea nu a fost aprobată, însă, în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, în urma intervențiilor repetate ale directorului *Palade*, a fost construită noua clădire a liceului. În 1890, vechea clădire a Academiei Mihăilene a fost dărâmată și s-a dat lucrarea lui Dimitrie Gheorghiu, sub supravegherea lui Nicolae Gavrielescu, arhitect al Ministerului⁹. În vara anului 1892, noua clădire a fost terminată, însă a mai durat încă doi ani construcția mobilierului și amenajarea localului. La 9 noiembrie 1894, directorul *Alexandru B. Brandea* a luat în primire clădirea Colegiului Național, cursurile din anul școlar 1894-1895 ținându-se în clădirea nouă. În perioada ridicării noii construcții, activitatea didactică și-a urmat cursul normal, ba chiar au fost organizate mai multe clase, ceea ce a determinat autoritățile să propună înființarea celui de-al

⁵Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, p. 206; D. Pompeiu, *Monografia Liceului Național din Iași*, Iași, Tipografia Dacia Ilescu Grosu & Comp., 1907, pp. 88-91.

⁶*** *Colegiul Național Iași 1828-2003*, Iași, Tipografia Moldova, 2003.

⁷Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, p. 206.

⁸*Ibidem*, p. 207.

⁹D. Pompeiu, *op. cit.*, p. 89.

doilea liceu, care și-a deschis porțile la 1 septembrie 1895 (Liceul Internat “Costache Negruzzi”). Cu toate acestea, Naționalul a rămas cea mai importantă instituție de învățământ secundar din Iași și din Moldova, locul unde se întruneau reprezentanții corpului didactic și făceau propuneri către Minister¹⁰.

Reforma haretiană – o nouă etapă în evoluția Colegiului Național

Odată cu aplicarea *Legii de organizare a învățământului secundar și superior*, alcătuită de *Spiru Haret* (promulgată la 23 martie 1898), și cu inaugurarea noului local începe o nouă etapă pentru Colegiul Național, în care instituția a progresat constant, chiar dacă a întâmpinat numeroase dificultăți și nu s-a bucurat întotdeauna de sprijinul financiar al autorităților. Evoluția constantă a fost determinată și de faptul că în fruntea școlii s-au aflat directori de seamă, oameni care nu au precupețit niciun efort pentru a menține standardele înalte, în condițiile în care între timp fuseseră înființate instituții similare.

Prin legea lui Spiru Haret, liceele cuprindeau opt clase - corespunzătoare gimnaziilor și liceelor din zilele noastre - în primele patru studiindu-se religia, limba română, limba latină, franceza, germana, istoria universală, istoria românilor, geografia, matematica elementară cu diferite aplicații (arpentaj, nivelare, drenaj, irigații), noțiuni de fizică, chimie, științe naturale, cosmografie, igienă, drept și educație civică, caligrafia, desenul, muzica și gimnastica. În clasele liceale, disciplinele obligatorii erau religia, limba română, franceza, germana, istoria universală, istoria românilor, noțiuni de psihologie, logică, economie politică, drept și educație civică, muzica și gimnastica, celelalte obiecte fiind diferite la cele două secții. La secția reală erau parcurse una dintre limbile italiană sau engleză, geografia, matematica, fizica, chimia, științele naturale, cosmografia, igiena și desenul linear, iar la cea clasică erau studiate limbile latină și greacă, elemente de matematică și fizică, științele naturale și desenul. În cazul în care erau doritori, elevii de la secția clasică erau acceptați să studieze anumite discipline împreună cu cei de la secția reală.

Conform legii lui Spiru Haret, anul școlar începea la 1 septembrie și se încheia la 25 iunie cu examen general la toate materiile, iar, la finalizarea liceului, elevii susțineau examenul de absolvire în fața a patru profesori ai școlii, puși sub conducerea unui cadru didactic universitar¹¹.

Deși această reformă a nivelat diferențele dintre școlile secundare, totuși Naționalul a rămas cea mai importantă instituție de profil din Moldova, unde și-au făcut studiile oamenii de cultură ai vremii și o parte din elita politică. Grație profesorilor mai experimentați, conducerii competente, dar și tradiției de aproape un secol, de câte ori era nevoie de consultarea corpului didactic de către Minister, acesta se grupa în jurul directorului de la Național.

În primele decenii ale secolului al XX-lea, în timpul directorilor *Vasile Teodoreanu* și *Grigore Bârsan*, Colegiul Național a cunoscut o evoluție constantă în ceea ce privește actul didactic, însă acești decidenți au fost preocupați și de asigurarea condițiilor adecvate pentru ținerea cursurilor. Astfel, cel dintâi a făcut demersuri către Minister pentru introducerea luminii electrice în liceu, instalația fiind predată

¹⁰Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, pp. 206-207.

¹¹*Ibidem*, pp. 207-208.

de uzină în anul 1906, pentru repararea sobelor și acoperișului, primind fonduri pentru reparații urgente, și a obținut bani de la primărie pentru instalarea conductei cu apă în clădire. Tot în perioada conducerii sale, s-a creat postul de director adjunct (1906), s-a lucrat cu râvnă la realizarea unei monografii, necesară pentru serbările universitare și s-au introdus exercițiile militare pentru elevi¹², în condițiile în care acestea fuseseră abandonate în 1898¹³.

Din anul 1907 până în 1924, cu o scurtă perioadă de întrerupere, conducerea liceului a fost deținută de *Grigore Bârsan*, profesor de limba germană, care a acordat o importanță deosebită menținerii disciplinei în rândul școlarilor. Astfel, el a înaintat Ministerului numeroase memorii cu propuneri de măsuri energice, a elaborat regulamente interne și, cel mai probabil, inspirându-se din rapoartele sale, conducerea centrală a învățământului a restabilit ora la 60 de minute. La începutul fiecărui an, prin rapoartele către Minister și adresele către profesori, directorul propunea noi măsuri pentru menținerea ordinii.

Ca urmare a implicării directorului Bârsan, dar și activității rodnice a profesorilor, liceul a cunoscut un mare avânt, conducerea fiind nevoită să ceară înmulțirea claselor, amenajarea unor noi cabinete de fizică, chimie, științe naturale, crearea unor secții noi, precum cele de desen artistic, orchestră și lucru manual. De asemenea, directorul a propus și desființarea cursurilor reale comune cu elevii de la Liceul Internat și Seminarul Pedagogic, întrucât numărul elevilor de la Național care participau la acestea era foarte mare, iar sălile deveniseră neîncăpătoare. Bifurcarea s-a realizat după doi ani de la cererea făcută, respectiv din anul școlar 1910-1911, deoarece nu existau fondurile necesare. Lipsa fondurilor a fost invocată destul de des în timpul conducerii profesorului Grigore Bârsan, iar, din acest motiv, directorul a cerut primăriei, la 16 septembrie 1911, ca să nu treacă liceul pe lista instituțiilor ce vor fi vizitate de către regele Carol I și regina Elisabeta deoarece clădirea era ruinată¹⁴.

După intrarea României în Primul Război Mondial, clădirea a fost ocupată de Crucea Roșie și transformată în spital militar. Conducerea a fost mutată la Școala de Arte Frumoase, apoi la Universitate, iar cursurile, câte s-au ținut, erau adăpostite în localurile școlilor primare sau instituțiilor particulare. Deoarece cei mai mulți profesori erau mobilizați, s-a făcut apel la cadre didactice universitare sau pensionare pentru continuarea procesului didactic.

În iunie 1918 localul a fost predat directorului, iar, după reparații sumare, cursurile s-au deschis treptat pe parcursul lunilor octombrie și noiembrie, însă, din cauza lipsei lemnului, care uneori erau asigurate de elevi, școala s-a închis cu o săptămâna mai înainte de vacanța de Crăciun¹⁵.

În perioada interbelică, un rol important în rezolvarea problemelor materiale ale instituției l-a jucat Comitetul școlii, creat prin legea din 24 iulie 1919, din care făceau parte profesori, personal administrativ și părinți. Din fondurile extraordinare și cele adunate de la elevi, s-a reparat localul, s-au achiziționat materiale didactice, au fost

¹²Acestea fuseseră introduse pentru prima dată în anul școlar 1872-1873, dar au fost scoase prin legea din 1898, iar armamentul predat depoului de arme din Iași.

¹³Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, p. 209

¹⁴Constantin I. Andreescu, *op. cit.*, pp. 209-210.

¹⁵*Ibidem*, pp. 210-211.

sprijiniți elevii săraci, au fost deschise clase paralele sau organizate excursii, serbări și conferințe. Astfel, cu sprijinul unor oameni de seamă ai orașului și prin efortul continuu al directorului, au fost realizate lucrări pe care Ministerul nu putea sau nu voia să le subvenționeze.

În urma demisiei directorului Grigore Bârsan, funcția a fost preluată de *Gheorghe Manoliu*, fost inspector pentru învățământul secundar al regiunii Iași, care absolvise Colegiul Național. În timpul acestuia au fost continuate o serie de proiecte demarate anterior sau inițiate sub conducerea sa, printre care se numără clădirea internatului, a cărei construcție începuse în 1921 și a fost finalizată la 8 noiembrie 1926 (în 1929 și în 1931 i s-a mai adăugat câte o aripă). De asemenea, s-au dat bani de la buget pentru repararea localului, s-a asigurat clădirea împotriva incendiilor, s-au amenajat o sală pentru desen și un cinematograf pentru elevi și a fost introdusă, de la 1 septembrie 1927, uniforma. Sala de gimnastică, pentru care Ministerul nu a dat bani în timpul directorului Bârsan, a fost complet refăcută și dotată cu aparatele necesare¹⁶. Astfel, putem concluziona că parcursul instituțiilor de învățământ a depins de numeroși factori, inclusiv contextul politic general sau abilitatea și dăruirea unor directori.

Evoluția **Colegiului Național** în perioada regalității este indispensabil legată de evoluția învățământului moldav și, de ce nu, de cel național. Problemele, reușitele, sincopile și exploziile celei mai vechi instituții de învățământ din Moldova sunt în fapt o frescă a modernizării românești din acest domeniu și din această perioadă. Exemplele de creșteri și descreșteri sunt elemente ale unei normalități indisolubil legată de emergența unui stat mic, la porțile Orientului. Beneficiind de aportul unor mari oameni de cultură sau inimoși profesori, Colegiul Național a reprezentat pentru Iași ceea ce a fost pentru București Colegiul „Gheorghe Lazăr”: *tradiția fără de care nu există evoluție...*

*Prof.dr. Adriana RADU
Colegiul Național Iași*

¹⁶*Ibidem*, pp. 211-212.